

Kartofler, kundskaber og den rette karakter – indblik i opdragelsen og dannelsen af Sophie Charlotte komtesse Reventlow

Af Jesper Munk Andersen, museumsinspektør, Museum Lolland-Falster

*„Af dit Brev ser jeg, hvilken overordentlig daarlig Mening Du har om min Have, siden Du tror, at jeg kun har lagt kartofler deri. Jeg er ikke en saa stor Elsker af denne Gemijse, at jeg skulde forvandle min Have til en Kartoffelmark. Jeg har et lille Stykke Have, hvori jeg kun har saaet Blomster, f. Ex. Resedaer, Nelliker, Asters o.s.v., men i min Køkkenhave, der er temmelig stor, har jeg saaet en Del Ærter, Bønner, Løg, Spinat, Kørvel, Agurker, Snittebønner, Gulerødder, Karse, Kløver og endnu ogsaa lagt Kartofler. Til Efteraaret vil jeg plante Jordbær og Ribs“.*¹

Sophie Charlotte komtesse Reventlow (1779-1846)
6. juni 1793

En tilsyneladende drilsk beskyldning fra fasteren, Louise von Stolberg (1746-1824) om, at niecen Sophie Reventlow kun dyrkede kartofler i sin nyudlagte have ved familiens landsted, Hummeltofte, nord for København, skulle tilsyneladende ikke stå uimodsagt hen. Prompte kom svaret i det næste brev fra

*Silhuet af Sophie gengivende hende i de tidlige teenageår.
Foto: Museum Lolland-Falster.*

Sophie, hvori hun afgav en udførlig beskrivelse af de vækster og planter, som hun havde plantet eller påtænkte at så. Med svaret kunne fasteren nok indse, at det krævede både jord under neglene og sved på panden for den unge komtesse at holde sin lille have, og at hun på ingen måde lod sig nøje med kartofler. Tidligere på året i 1793 havde familiens ældste børn fået udlagt hvert et lille havestykke ved landstedet, som de nu alene skulle have ansvar for. Mens den ældste søn, Christian Detlev (1775-1851), fik stykket tættest på boligen, måtte Sophie tage til takke med en lod, som lå „... alt for langt borte fra Huset...“, og hvor „... Tyve kunne stjæle saa mange af mine Kartofler, som de lyste“ (14. maj 1793). Mon ikke fasterens spidse kommentar om den ensidige kartoffelproduktion var affødt af netop denne beskrivelse?

25. marts 1793 gik Sophie ind i sit 15. år, og hun havde ifølge forældrene, statsministeren Christian Ditlev Frederik greve Reventlow (1748-1827) og hustru, Sophie Frederikke Louise Charlotte, f. von Beulwitz (1747-1822), nået den alder, hvor hun kunne få et større ansvar og lære livets mere praktiske sider at kende. Sophie fik således ikke kun ansvaret for sin

Sophies forældre var begge dybt engagerede i børnenes opdragelse. Mens faren, Christian Ditlev Frederik Reventlow, på grund af sit regeringsarbejde sjældent havde tid til at involvere sig direkte i sønnernes uddannelse – der derfor blev overladt til forskellige huslærere – så forholdt det sig anderledes med moren, Frederikke Reventlow. Hun var igennem hele Sophies opvækst en aktiv deltager i hendes opdragelse. Foto: Museum Lolland-Falster.

have, men skulle nu også introduceres til mejeridriften på Hummeltofte. Mens storebroren fik ansvaret for landstedets jordbrug, så fik Sophie pålagt opsynet med det tilknyttede mejeri, der indtil da havde sorteret under gartnerens hustru. Der var formentlig ikke tale om en stor kvægbesætning på Hummeltofte,

men som det var tilfældet med havestykket, så kunne opsynet med det lille mejeri give Sophie mulighed for at lære af egne praktiske erfaringer, opnå indsigt i landbruget samt ikke mindst engagere sig i dyrene. Sidstnævnte var tilsyneladende noget, som også moren tidligere havde gjort. I 1779, samme år som

Sophie kom til verden, beklagede moren sig ved et besøg på Christianssæde over, at „... *mine Køer endnu [står] paa Stald; [...] jeg fandt, at man nok kunde have gjort mig den Tjeneste at lade et Par komme ud for at faa frisk Smør*“ (18. maj 1779). Hvorvidt moren med udtalelsen alene tog ejerskab til den del af gårdens besætning, der forsynede hende og familien med frisk smør, eller om hun reelt aktivt tog del i pleje og pasning af køerne, er ikke til at sige. Men fra 1793 pålagdes det i hvert fald Sophie at tage ansvar for og sikre leveringen af frisk smør på landstedet.

Praktisk erfaring, der affødte ny viden kombineret med tiltagende ansvarlighed, var vejen frem i den opdragelse og dannelse, som Sophie fra sine tidlige barneår havde modtaget, og som i hendes 15. år nu fokuserede på aktiviteter ved landstedet. En dannelse, der sigtede på at forsyne hende med personlige dyder, give hende kundskaber, forme hendes karakter, øge hendes ansvarlighed, gøre hende arbejdsom og sikre, at hun udfyldte sin plads i samfundet med virkelyst og nøjsomhed i overensstemmelse med den sociale placering, som Gud havde givet hende. Den tiltagende ansvarlighed er formentlig også forklaringen på, at Sophie samme år fik overdraget opsynet med landstedets linnedbeholdning, som fra da af også skulle sortere under hende.

Nye opdragelsesprincipper

Fra periodens nyeste pædagogiske tanker, blandt andet fostret af den schweiziske filosof Jean-Jacques Rousseau (1712-78) og progressive tyskere som pæ-

dagogen Johann Bernhard Basedow (1724-90), vidste Sophies forældre besked om, at en lystbetonet opdragelse baseret på datterens egne erfaringer og sansninger skulle til, hvis hun med tiden skulle udvikle sig til et harmonisk individ i såvel hjerte som forstand. Det var således ikke nok at fortælle om landbrug, mejeridrift og husholdning til Sophie – skulle hun virkelig forstå det, måtte hun selv prøve kræfter med opgaverne og høste frugterne af egne anstrengelser. Barnets naturlige nysgerrighed skulle stimuleres og udfordres, og gennem leg skulle ny viden indfanges. I overensstemmelse med principperne kunne det således ske, at Sophie med lillebror Ludvig Detlev (1780-1857) om aftenen blev budt ind til at spille „*das Geographische Kartenspiel*“² med storebroren og dennes huslærer, Levin Christian Sander (1756-1819), der i 1784 var blevet hentet direkte fra Basedows foregangsskole, Philanthropinum i Dessau, til at stå for den ældste søns opdragelse. Et Europakort var blevet klippet op, og mens børnene lagde kortet, legede de sig til viden om landenes placering.

Fra en tidlig alder havde forældrene afprøvet de nyeste opdragelsesprincipper på Sophie, ligesom det var tilfældet for hendes søskende. Særligt moren dedikerede sin tilværelse helt og holdent til de små børns opdragelse, som i de første år alene sorterede under hende og de tilknyttede barnepiger. Moren fulgte dermed ikke blot en adelig tradition, men lagde sig også i forlængelse af periodens nye forståelse af kvindens rolle i samfundet, der i stigende grad skulle

Landstedet Hummeltofte lå nord for København som nabo til landstederne Frederiksdal og Spurveskjul. Stedet var ejet af familiens nære ven Carl Wendt og fungerede som familien Reventlows sommerbolig i perioden 1792-1797. I Sophies havestykke, der lå, "... ved Udkanten af Skoven; der er en dejlig Udsigt derfra..." (14. maj 1793), dyrkede hun også vandmeloner, som det fremgår af et brev til fasteren: „Jeg kan ikke sende Dig kjerner af mine Vandmeloner; thi de ere ikke blevne modne" (20. november 1793). Kort og Matrikelstyrelsen.

fokusere på familielivet og hjemmets trivsel.³ Hun forsøgte i overensstemmelse med de nye opdragelsesprincipper at fastholde børnene i den naturlige tilstand, hvori de var født, og kun gradvis gennem opdragelse og uddannelse vænne dem til samfundets krav og normer. Helt i tråd med Rousseaus betragtninger beskrev hun målet med sit arbejde som „... *at min lille Planteskole vil i dens ukunstlede Forskelighed vokse harmonisk op ad; alle de smaa Planter opelskede i den samme Jordbund, men ikke i kunstige Rækker eller ensformigt beskaarne foroven og forneden*“ (23. juni 1787).

Hensynet til det enkelte barns individuelle evner var i centrum, og moren forsøgte for hvert enkelt barn at understøtte naturens plan for det uden for meget indblanding. Det kunne dog være svært, især når Sophie blev for åbenmundet: „*Hun siger derfor sans malice ofte Ting, der ikke behage og ere ret træffende. Naar jeg irettesætter hende derfor, svarer hun: “Men Mama! skal jeg ikke sige, hvad jeg tænker? Skal jeg hykle?” Hun er særdeles oprigtig og har i det hele noget ejendommeligt ved sig, hvilket man efter min Anskuelse ikke maa undertrykke, [...] alt danner et harmonisk Hele, naar vi ikke, saaledes som det ofte sker ved Kunst, selv fordærver det, som Naturen, naar vi følge dens Vink, har dannet godt*“ (23. juni 1787). Det kunne i praksis være svært at følge Rousseaus idealistiske forskrifter til punkt og prikke, og opdragelsen af Sophie blev da også ofte en skønsom blanding af gamle traditioner og nye ideer.

Sønner og døtre

Et eksempel på denne blanding af nye og gamle traditioner er ansættelsen af personale til varetagelse af børnenes opdragelse, når disse nåede en vis alder. Traditionen for denne type ansættelser i adelige kredse gik langt tilbage,⁴ og selv om den egentlig stred mod forskrifterne hos Rousseau, blev den fastholdt i familien Reventlow. Sammenholdt med samtidige beskrivelser fra standsfæller tyder det på, at traditionen bød, at ansvaret for sønnernes opdragelse ved femseksårsalderen blev flyttet fra moren til en mandlig huslærer.⁵ En sådan praksis blev også fulgt for Sophies storebror, Christian Detlev, hvis første huslærer blev ansat i 1780, da drengen havde rundet de fem år. Et år ældre end storebroren blev også Sophie i 1785 forsynet med en art privatlærer, en mademoiselle, der dog modsat sønnernes huslærere ikke overtog det fulde ansvar for hendes opdragelse, men alene skulle supplere og understøtte morens arbejde. Af beskrivelserne fra det reventlowske hjem fremgår det, at der fastholdtes en skarp skelnen mellem mademoisellens og huslærerens arbejdsopgaver og dermed i niveauet for de kundskaber, som sønnerne og døtrene skulle forsynes med. Huslærerne, der alene koncentrerede deres kræfter om sønnernes uddannelse uden nævneværdig indblanding fra forældrene, var eksempelvis seminariueuddannede. De var ofte velbevandrede udi den nyeste faglitteratur som den nye huslærer i 1798, hvorom Sophies mor skriver: „*Han taler ret godt tysk og har en lille Samling af de bedste tyske og franske Forfattere,*

Kirken i jomfruklosteret i Preetz i Holsten, hvor Sophie med sine søstre blev indskrevet i 1785. Det lå moren meget på sinde at få døtrene sikret, hvis et passende parti ikke skulle vise sig: „Jeg ønsker, at mine Døtre enten maa blive lige saa lykkelige, som jeg, eller ogsaa aldrig maa blive gifte! [...] og jeg maa tilstaa, at det derfor er mig meget kært, at de have en anstændig Forsørgelse, der gør dem uafhængige og sætter dem i Stand til at vælge frit“ (5. februar 1792). Sophie forblev som sine søstre ugift og levede med midler fra klosteret hos sin ældre bror frem til sin død i 1846. Foto: Museum Lolland-Falster.

saaledes min kjære Rousseau, Wieland [tysk digter og forfatter Christoph Martin Wieland (1733-1813)] o.s.v.“ (maj 1798). Deroverfor stod mademoisellen, der ikke behøvede at være uddannet, blot hun kunne fransk, og som virkede i tæt dialog med moren. Der skal således ikke herske tvivl om, at det faglige niveau var højere, og uddannelsesforløbet mere intenst for Sophies brødre end for hende. Det betød imidlertid ikke, at der ikke blev investeret i Sophie

og hendes søstres uddannelse. Sophie fik en både tids- og standssvarende uddannelse med fokus på faglige kundskaber, sociale færdigheder og personlig dannelse, og der blev investeret både rigsdaler og, for morens vedkommende, tid og arbejde i at danne og uddanne døtrene.⁶

Niveauforskellen var dog stadig tydelig mellem mademoisellens og huslærerens arbejdsområde. Ikke kun i lønniveauet – i 1789 modtog huslæreren 200 rigsdaler, mens mademoisellen fik 140 rigsdaler i årsløn⁷ – men også i de forhold, hvorunder de to var indlogeret hos familien Reventlow. Alene de sønner, der var under huslærerens varetægt, sov sammen med denne – i 1785 noterede storbror Christian Detlev med glæde i sin dagbog, at lillebror Ludvig nu var blevet fem år og dermed „... ist jetzt herauf zu Sander gekommen, und ich habe also einen neuer Stubengenossen, was rüber ich mich sehr freue“.⁸ Sophie derimod sov ikke kun sammen med mademoisellen, men også med sine mindre søskende: „Du skulde se, hvorledes vi ligge; vore tre smaa Brødre og Piger ligge i samme Værelse som vi, det vil sige 7 Personer i alt – er det ikke skrækkeligt? Og de gøre saa megen Støj“ (1. februar 1790).

Mademoisellen

Som det var tilfældet med huslærerne, blev også mademoisellen fundet via familiens kontakter. Den første mademoiselle, Dorothea Albrecht, kom trods sin franske titel fra Holsten,⁹ hvor Louise von Stolberg blev bedt om at se hende an forud for ansættelsen:

„Herved sender jeg Dig de Meddelelser, som jeg igennem Numsen har modtaget angaaende Mademoiselle Albrecht og forlader mig nu paa Dit Ven-
skab i denne Sag“ (12. november 1785).

Frøken Albrecht – der som mademoiselle også fungerede som morens selskabsdame – var primært ansat til at forestå Sophies franskundervisning samt ved sin opførsel at være et forbillede for datteren. „Med Mademoiselle Albrecht bliver jeg stadig mere tilfreds; hun er blid og opmærksom, hendes Opførsel særdeles god, og hun vil sikkert hverken fordærve Børnenes Hjærte eller Forstand...“ (16. december 1786) noterer moren sig, året efter, at frøken Albrecht første gang gjorde sin entré i hjemmet. Måske frøken Albrechts forstand ikke gjorde hende til „... Idealet af en Opdragerinde...“ (13. juni 1786), men hvad hun manglede i kundskaber, kunne moren passende supplere med. I foråret 1789 blev dette supplement sat på en hård prøve, da frøken Albrecht lagde sig syg, og moren nu alene skulle styre undervisningen af døtrene: „Jeg savner Mademoiselle Albrecht meget, siden hun har faaet Feber; det er umuligt at syselsætte sig med dem alle paa een Gang; hun delte Arbejdet med mig, og jeg kunde da overvære deres Timer og beskæftige mig med at brodere i Ramme eller anden Syning“ (10. marts 1789).

Det hjalp selvfølgelig heller ikke på morens presede situation, at Sophie ikke ville udføre de opgaver, som moren i nødens stund satte hende til at udføre: „... det morer mig mere at læse end at beskæftige mig med Haandarbejde. Mama klager ofte over, at

jeg er doven; men tro hende ikke; thi jeg har forfærdiget et Par Manchetter til Wendt [Carl Wendt (1731-1815), C.D.F. Reventlows gamle huslærer og nære ven af familien], der ere lykkedes saa vel, at han altid bærer dem, naar han gaar til Hoffet“ (10. marts 1789).

Håndarbejde

Håndarbejde som syning og broderi var blandt de færdigheder, som Sophie i en tidlig alder blev undervist i. Ikke blot Rousseau argumenterede for, at piger modsat læsning hurtigt tillærte sig færdigheder i håndarbejde,¹⁰ men også i familiens og standens forståelse af værdigt kvindearbejde rangerede syning højt. Moren havde broderet siden sin ungdom, og da kvindens virke ifølge tidens opdragelsesideal var henlagt til hjemmet – beskæftiget med børneopdragelse og husholdning – så var det uundgåeligt for Sophie at lære at brodere og sy.¹¹ Hun arbejdede ifølge brevene da også ihærdigt med nål og tråd, og beskyldningen om dovenskab lader sig da heller ikke dokumentere i Sophies breve, der beretter om fabrikationen af „... et Par Manchetter og et Halsbind...“ (20. april 1790) som gave til storebrorens fødselsdag, om hjælp med at „... udklippe Blomster og Blade...“ (4. december 1790) i stof til det gulvtæppe foran sofaen, som moren var i gang med at sy, samt om arbejdet med stokkebånd,¹² arbejdstasker og endnu flere manchetter. Arbejde ved sybordet var uden tvivl en daglig beskæftigelse for Sophie i selskab med moren, mademoisellen og med tiden de små søstre Louise (1783-1848) og Charlotte (1790-1864).

Udsnit af familieskitzen fra ca. 1790 gengivende Sophie siddende på græsset iført en brun kjole med flæsekant. Det korte hår og kjolens løse snit vidner sammen med Sophies utvungne placering midt i naturen om den nye opfattelse af barndommen, som fremkom i de sidste årtier af 1700-tallet.
Foto: Museum Lolland-Falster.

Hverdagssproget tysk

Det var imidlertid mere bøgerne end håndarbejdet, der i 1790 tiltrak sig Sophies opmærksomhed. Allerede i 1786 havde moren observeret, at den da 6-årige Sophie var lidt af en læsehest: *„Den lille Sofie læser tysk med megen Færdighed og har en sand Liden-*

skab for at læse...“ (17. januar 1786). Kort efter lød morens dom igen: *„I Sofie har jeg nu en flittig Lectrice; hun læser med stor Begærlighed og paa sin Vis med Interesse“* (februar 1786). Som fireårig talte hun tysk, var begyndt at stave og *„... ordne sine Tanker noget bedre“* (1783).

Tysk var hverdagssproget i familien og tilsyneladende også det sprog, som Sophie først mestrede og følte sig bedst hjemme i. Det var således på tysk, at moren fulgte med i, at Sophie og lillebror Ludvig *„... forelæse smaa Historier af deres kære Campe [Joachim Heinrich Campe (1746-1818), tysk skolemand og pædagogisk forfatter til flere børnebøger] for hinanden og anstille Betragtninger over disse“* (7. marts 1786). De tidligste sprogfærdigheder i tysk sorterede alene under moren, der ikke kun sikrede, at Sophies udtale og læsning var i orden, men også, at datteren udviklede sig til et selvstændigt tænkende og reflekterende individ. Udenadslære var i den forbindelse bandlyst. Sophie og Ludvig skulle med egne ord forholde sig til læsestoffet og redegøre for moralerne i de små opbyggelige historier, som moren overhørte dem i. Både for at sikre, at sproget var korrekt, og at moralerne ikke blev misforstået.

Fransk og breve

Sophies sprogkundskaber begrænsede sig ikke kun til tysk. Som nævnt blev mademoiselle Albrecht ansat i 1785 for at lære hende fransk, hvilket ikke blot hørte til den adelige dannelse, men var helt nødvendigt, hvis Sophie skulle kunne orientere sig i den nyeste

litteratur og begå sig i det internationale selskabsliv, der i perioden prægede hoffet og familiens omgangskreds i København. Hurtigt gav undervisningen i fransk pote. Året efter frøken Albrechts ansættelse kunne moren med stolthed notere, at „*Hun begynder at forstaa ret godt Fransk; Gud vil give Fremvækst til alt og velsigne vore Bestræbelser for at danne gode og nyttige Mennesker*“ (16. december 1786). Året efter sendte Sophie sit første brev på fransk til fasteren – formentlig et artighedsbrev med henblik på at vise fasteren sine nyvundne franske færdigheder.¹³

Det efterfølgende brev fra moren afslører, at brevet dækkede over en let ført hånd: „*Det er mig kært, at Du er fornøjet med Kyllingernes Breve; lidt hjælp jeg Sofie; men Ideerne ere hendes egne; undertiden leder jeg hende nok en Smule paa Spor; jeg tror, hun paa denne Maade lærer at udtrykke sig*“ (5. juni 1787). Ikke kun hjælp med sproget skulle der til, når breve til fasteren skulle skrives. Fra storebrorens dagbog berettes der om belønninger, når breve var færdigskrevet: „*Donnerstag verdiente ich mir 1 goldenes Billet durch einen Brief an Tante Luise, und darauf verwandte ich den ganzen Tag*“.¹⁴

Højtlesning og engelsk

Sophie kom med tiden til at mestre det franske så godt, at det blev hendes foretrukne sprog i brevene til fasteren. Det fremgår heraf, at de franske færdigheder i særlig grad blev benyttet ved læsning. I 1790 læste Sophie således med „*Mama [...] en Fortælling, der har moret mig meget: Paul et Virginie*“ (20. april

1790). Den muntre litteratur gik igen et par år efter, hvor den stod på „... *Gil Blas de Santillana; jeg har hørt sige, at der ogsaa skal findes en Søn af Gil Blas; hvis han er ligesaa morsom som sin Fader, vilde jeg gerne læse om ham*“ (22. januar 1793). Det var ikke kun muntre franske tekster, som Sophie læste – også tunge værker af naturforskeren og den franske encyklopædist Georges-Louis Leclerc Buffon (1707-88) blev nærstuderet af den læsebegeistrede Sophie.

Hvorvidt Sophie om aftenen også læste eller lyttede til engelske værker, er det ikke muligt at finde belæg for. Men at hun modtog undervisning i det engelske sprog, fremgår af et af morens breve fra 1793. „*Sophie og Luise have begyndt et Par Gange om Ugen at gaa til Frøknerne Elking, der bo ganske tæt ved os, for at lære Engelsk; senere vil jeg have Læseøvelser med dem*“ (19. februar 1793). Moren læste og skrev engelsk, som det også var tilfældet med fasteren, og det skulle døtrene tilsyneladende også mestre. Undervisningen var ganske ekstraordinært overladt til to frøkner Elking, i folketællingen fra 1801 benævnt som „*Opdragerinder*“.¹⁵

Praksissen med undervisning ude af huset var ud fra brevene at dømme ikke hverdagskost for Sophie og hendes søster Louise, men som det fremgår af samtidige beskrivelser, var det på ingen måde exceptionelt, at døtre af hovedstadens velhavende hjem blev sendt i såkaldte madammeskoler.¹⁶ Den næsten jævnaldrende Sophie Dorothea Zinn (1774-1851), hvis barndomshjem lå to gader fra familien Reventlows gård i København, og hvis opdragelse trods

forskel i stand mindede umiskendeligt om Sophies, skriver i sine erindringer, at hun to gange om ugen gik i fransk skole hos en „*Handskemager-Madam*“. Her lærte hun ikke kun fransk, men også alverdens uartigheder af de andre børn, både drenge og piger.¹⁷ Det fremgår ikke, hvorvidt Sophie og hendes søster modtog eneundervisning af frøknerne, eller om der var andre elever til stede.

Dans og fysisk aktivitet

Ikke kun i engelsk var det nødvendigt at supplere undervisningen med faglig ekspertise udefra. Det gjorde sig også gældende i undervisningen i dans, hvor hele søskendeflokken ganske ekstraordinært havde timer sammen. Til glæde for moren tyder det på, at Sophie med tiden frabad sig dansens glæder, idet hun, jævnfør moren „... *ikke godt taaler at danse meget*...“ (4. februar 1797). Hvorvidt dette er forklaringen på, at Sophie kun sjældent nævner dans i sine breve, eller om der ligger andre grunde bag, vides ikke. Men at Sophie må have besiddet grundlæggende færdigheder udi dansen, fremgår af et brev fra 1793, hvori hun omtaler, at hun og hendes søskende kortvarigt blev undervist i dans af den franske balletdanser Antoine Bournonville (1760-1843), der „... *ankom i Gaar og har givet os en Time; men han bliver kun to Maaneder; thi han er engageret til Sverrig for flere Aar*“ (20. november 1793).

Når Sophie ifølge morens overbevisning ikke tålte at danse, var det formentlig den løsslupne stemning med musik og frie bevægelser, hun mente, Sophie

ikke kunne udholde. I takt med at Sophie blev ældre, blev hendes karakter særligt sat på prøve i dansen. Sophie kunne blive for flirtende, og dansen for fri, og dermed kunne situationen blive farlig for hende – både for hendes karakter og ikke mindst for hendes omdømme i selskabslivet. Moren var i hvert fald ikke sen til at dømme omgangskredsens døtre, hvis de førte sig for meget frem, som det var tilfældet med Frederikke Christiane komtesse Knuth (1777-1861), der i 1793 kastede sig ud i dansen med Frederik Wilhelm Philip prins af Württemberg (1761-1830): „*De ved, que je ne suis, ni prude, ni intolérante; men jeg fatter ikke, hvorledes man kan tilfredsstille sin Forfængelighed paa Anstandens og de gode Sæders Bekostning, og en slig Dans med en ung Pige paa 15 Aar er ingen Børneleg*“ (26. januar 1793). Til glæde for moren var Sophie af samme mening: „*Til min store tilfredsstillelse var Sophie ogsaa meget choqueret derover og kom mig i Forkøbet, idet hun sagde mig, hvor meget det havde mishaget hende*“.

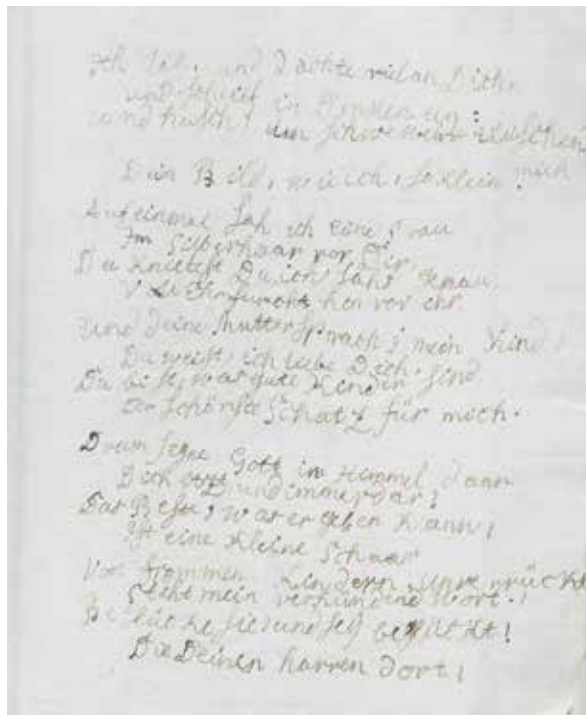
Kunne stemningen ved dansen være farlig, så forholdt det sig anderledes med den fysiske aktivitet, som Sophie var vant til fra barndomshjemmet. Efter søndagens gudstjeneste blev Sophie med sine søskende ofte samlet af faren, for „... *at lade vore Kyllinger gøre allehaande gymnastiske Øvelser*“ (17. juni 1794). Bevidstheden om en sund sjæl i et sundt legeme var også nået til familien Reventlow – uden tvivl med inspiration fra de tyske foregangsmænd inden for skolevæsenet. Sophie var således vant til at anstrenge sig og få sved på panden, ligesom hun

regelmæssigt drog på lange spadsereture ledsaget af sine søskende, moren og mademoisellen.

Musik og festivitas

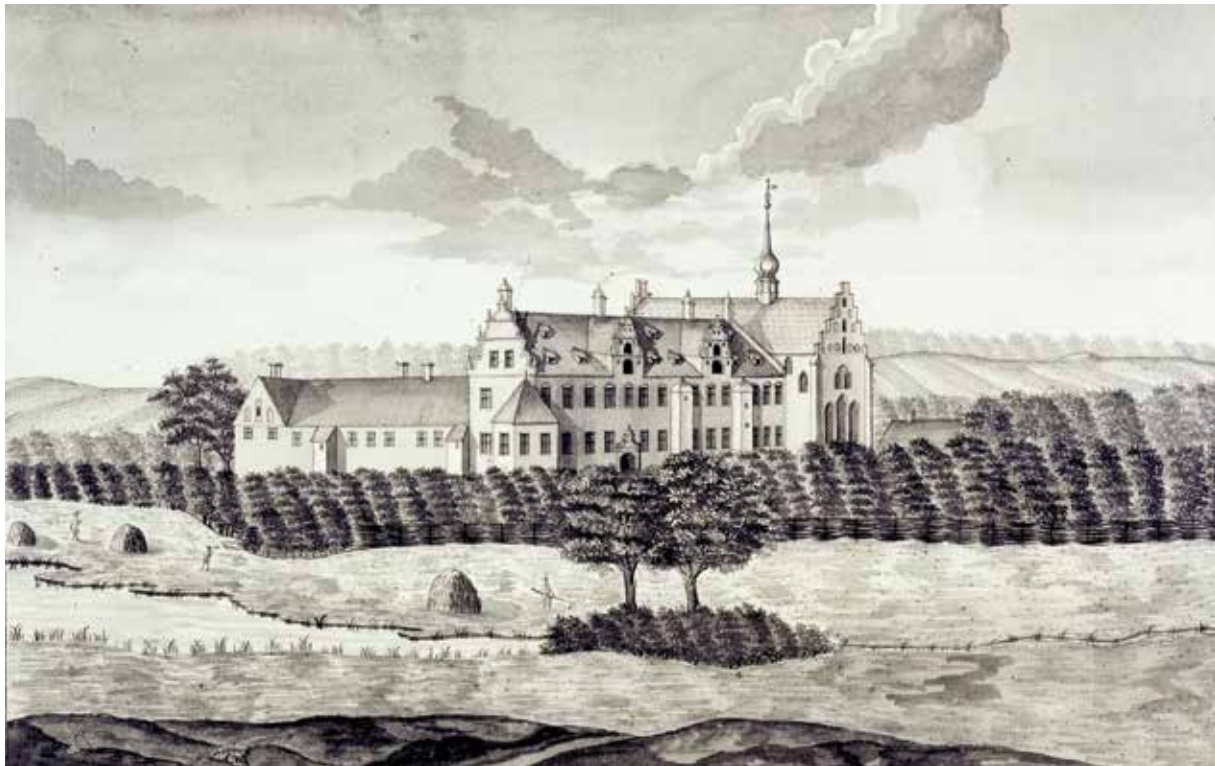
Det var ofte også denne trup af ledsagere, som fulgte med, når Sophie fra en ganske tidlig alder drog ud til fødselsdage hos omgangskredsen, til børneboller hos kongefamilien eller til forestillinger i teateret. Det var tilsyneladende kutyme i familiens omgangskreds at byde børn med, også når der blev holdt voksenboller. I 1791 blev familien budt til bal hos „... *le petit Comte Scheel*“ [Jørgen greve Scheel (1768-1825)], hvilket ikke vakte jubel i det reventlowske hjem. Faren ønskede ikke at deltage, da greve Scheel havde sat sig imod landboreformerne og ikke tog sine pligter alvorligt, mens moren „... *renoncerede uden megen Overvindelse, da Børnene ikke engang vare budne med, hvilket vilde have været det eneste, der havde kunnet friste mig*“ (22. januar 1791). Sophie og hendes søskende var således ofte vant til at komme med til selskaber – både som deltagere og som optrædende med dans, skuespil eller sang.

Når forældrene bød til selskab, stillede Sophie til tider op med et lille indslag, og til det formål havde hun behov for musik- og sangundervisning. At kunne mestre et instrument og synges rent og klart var således ikke kun et spørgsmål om at forfine datterens hjerte og hele karakter, men også at give hende færdigheder til at kunne begå sig. Som det var tilfældet med træningen i dans, blev undervisningen i musik varetaget af udefrakommende – blandt andet

Blandt familien Reventlows arkivalier på Rigsarkivet er Sophies fødselsdagsgave til moren i 1786 bevaret. Det drejer sig om et lille digt på tysk, indbundet i gyldent papir. Fødselsdagsgaverne til forældrene blev ofte benyttet til at vise børnenes fremgang i skolearbejdet. I 1786 var det Sophies skrivefærdigheder, der skulle vises frem, og i fødselsdagsgave til faren samme år havde hun „... afskrevet et lille Vers, der er forfattet af Sander“ (11. marts 1786). Rigsarkivet.
Foto: Museum Lolland-Falster.

kapelmester Frederik Ludvig Æmilius Kunzen (1761-1817), som Sophie i 1789 berettede om var „... *meget tilfreds med mig, og jeg haaber snart at kunne lære*

I 1795 drog Sophie til Brahetrolleborg på Fyn for der at afslutte sin uddannelse sammen med kusinen Charlotte Amalie Reventlow. Året før havde Sophie skiftet præst fra den dansktalende Friederich Münter (1761-1830) til den tyske hofpræst Christoph J.R. Christiani (1761-1841) for at kunne blev konfirmeret med kusinen – både fordi Sophie „... ikke var det danske Sprog fuldt saa mægtig som det tyske...“ og fordi de to veninder „... ved denne højtidelige Handling gensidigt ville øve en gavnlig Indflydelse paa hinanden“ (10. december 1794). Illustration: Museum Lolland-Falster.

nogle Smaastykker uden hans Hjælp; thi jeg kender allerede meget godt Noder“ (15. maj 1789). Undervisningen i musik og sang, der foregik ved klaveret i morens stue, fortsatte i de efterfølgende år. I 1792 undskyldte Sophie sit korte brev til fasteren med, at „...*jeg venter min Musiklærer“* (februar 1792). Også denne undervisning mente moren gav pote. Det var således med stolthed, at hun kunne berette, at familiens ven Cay Friedrich Reventlow (1753-1834) i selskabeligt lag „...*har hørt Sofie synge, og det lod til, at han syntes godt om hendes Stemme. Det glæder mig, at hun ikke har faaet mine musikalske Organer i Arv“* (16. juli 1791).

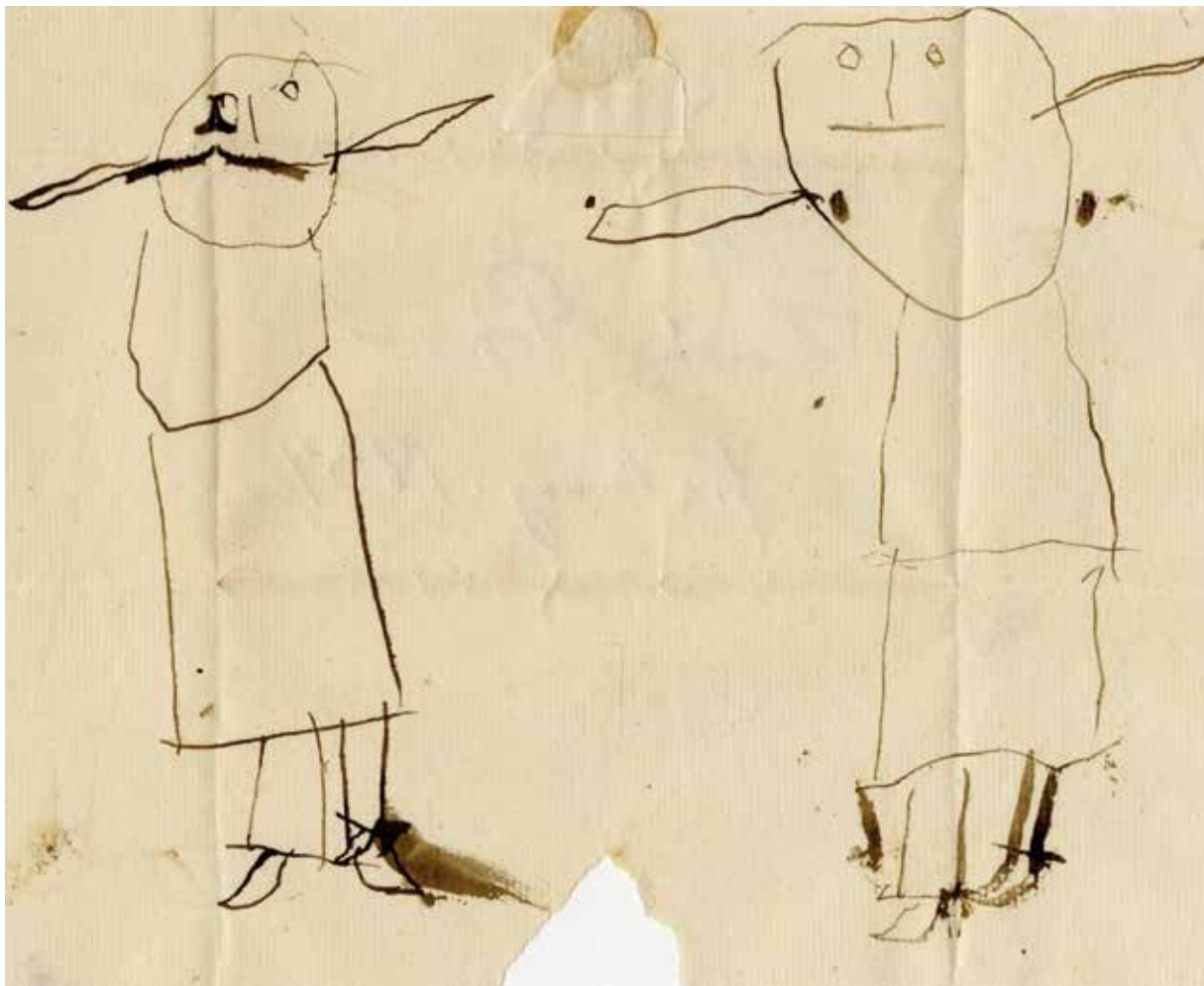
Selvstændighed og veninder

Undervisningen af Sophie, der foruden de nævnte kundskaber også forsynede hende med evner udi tegning, sigtede som tidligere nævnt ikke kun på at udruste hendes forstand, men i lige så høj grad at påvirke hendes hjerte. Sophies hele karakter skulle formes, og til det formål mente forældrene, at det ikke var nok alene at give datteren ansvaret for den lille have og mejeriet ved landstedet, opsynet med linnedbeholdning og egne penge: „*Jeg faar nu et aarligt Beløb til at klæde mig for ligesom Christian“* (22. januar 1793). Skulle dannelsen af Sophie fuldendes, måtte hun væk fra familien for blandt jævnaldrende at få øget sin selvstændighed og forsyne hende med de sidste færdigheder, inden voksenlivet rigtig meldte sig. I 1795, kort efter Sophie var blevet konfirmeret, blev det arrangeret, at hun

skulle tage ophold på Brahetrolleborg hos sin farbror og tante for der at blive undervist med den næsten jævnaldrende kusine Charlotte Amalie Reventlow (1780-1843). Moren mente, at „*Kappestriden med en Veninde paa hendes Alder vil ansøre hende til Virksomhed, og hun vil under de nye Forhold give mere Agt paa sig selv og vinde større Selvstændighed...“* (26. oktober 1795).

Den positive indvirkning fra omgang med jævnaldrende var ikke kun noget, som den halvvoksne Sophie efter forældrenes mening havde godt af. For de af hendes brødre, der havde et aldersspænd på mere end et år til ældre eller yngre brødre, forsøgte forældrene allerede fra barnsben at arrangere undervisningsforløb med jævnaldrende. Trods et stort arbejde med at få en søn af den norske familie Løvenskiold i huset, kom der aldrig en aftale i stand for Christian Detlev, men i 1789 lykkedes det at arrangere undervisning af lillebror Ludvig sammen med familien Bernstorffs søn Magnus Carl Bernstorff (1781-1836): „*En Time i Historie og Geographi har Ludvig sammen med Magnus hos dennes Huslærer, og Magnus er i Regning hos Petersen. Bernstorff ønskede dette, da Magnus er saa ene; jeg haaber, det vil være gavnligt for dem begge“* (17. november 1789).

Tanken om undervisning med jævnaldrende var, som meget andet af Sophies dannelse, hentet fra de tyske foregangsskoler og handlede for familien Reventlow i mindre grad om økonomi end om at skabe et positivt miljø om børnene, der indbyrdes kunne motivere hinanden og være hinandens forbilleder.

Blandt familien Reventlows arkivalier på Rigsarkivet er Sophies fødselsdagsgave til moren i 1786 bevaret. Det drejer sig om et lille digt på tysk, indbundet i gyldent papir. Fødselsdagsgaverne til forældrene blev ofte benyttet til at vise børnenes fremgang i skolearbejdet. I 1786 var det Sophies skrivefærdigheder, der skulle vises frem, og i fødselsdagsgave til faren samme år havde hun „... afskrevet et lille Vers, der er forfattet af Sander“ (11. marts 1786). Rigsarkivet.

Samværet med søskende var nok både positivt og vigtigt, men var aldersspændet for stort, kunne det påvirke både de ældre og yngre børns opdragelse. Aldersforskellen mellem Sophie og lillesøster Louise var fire år, hvilket nok særligt i Sophies tidlige teenageår har været en udfordring for moren og made-moisellen, idet Sophies kundskaber nu skulle udvides med både større faglighed og mere ansvar end søsterens. Opholdet på Brahetrolleborg havde tilsyneladende også den ønskede virkning. Året efter Sophies afrejse til Fyn fik moren gode efterretninger om den ældste datters fremgang, hvilket gjorde morens glæde „... *dob-belt, da ogsaa Louise synes at vinde; hendes naturlige glade Sind og hendes barnlige, imødekommende Væsen ere traadte end mere frem*“ (januar 1796).

De voksnes rækker og skolelovene

I sommeren 1795 vendte Sophie tilbage til forældrene i København. Hendes indtræden i selskabslivet kunne ikke længere udsættes – hvilket også havde været et motiv for opholdet på Brahetrolleborg – og i november 1796 kunne moren berette, at „*Sophie har i forrige Uge gjort sin Indtrædelse i den store Verden; hidtil har hun ikke moret sig synderlig. Den gamle Rosencrone henvendte sig straks til hende [...], men han finder lige saa lidet Gehør hos hende som forud hos hendes Tante og beklager sig allerede over hendes Kulde*“ (29. november 1796).

Til trods for at Sophie vedblev at være tæt knyttet til moren, havde hun nu nået en alder, hvor

hun skulle stå på egne ben. Forældrene måtte sætte deres lid til, at de i deres opdragelse af Sophie havde givet hende de færdigheder, der skulle til for at begå sig fagligt, socialt og personligt, samt en karakter, der gjorde hende i stand til at tage ansvar for sig selv og virke inden for den stand, hvori hun var født. Sophie var trods kartoffeldyrkning og mejeripasning stadig født ind i et opdelt stands-samfund, og hun kom til at forstå verden ud fra den position. Alligevel kunne hun formentlig ikke sige sig fri for, at hun så verden i større overensstemmelse med samfundets andre befolkningsgrupper, end generationerne før hende havde gjort. Hendes dannelse og uddannelse var nemlig ikke kun præget af traditionerne i adelige kredse, men også påvirket af de nye tanker om opdragelse og uddannelse, som i 1814 kom til udtryk i de første danske skolelove. Ses der bort fra de krav om fagligt niveau og sociale færdigheder, som Sophie var underlagt, så var de personlige dyder med fokus på ansvarlighed, arbejdsomhed og nøjsomhed i overensstemmelse med de værdier, som mændene bag de første danske skolelove – deriblandt Sophies far, C.D.F. Reventlow – ønskede skulle præge alle indbyggere i det danske rige. Værdier, der satte det enkelte individs færdigheder og ansvarlighed i centrum, og som, til trods for at være tilskrevet det fremvoksende borgerskab,¹⁸ i høj grad blev båret frem af toneangivende adelige som familien Reventlow.

Sophie havde ved de danske skoleloves vedtagelse i 1814 for længst overstået sin uddannelse. Hendes

opvækst blev dermed ikke påvirket direkte af den nye lovgivning. Alligevel vidner beskrivelsen af hendes opdragelse og dannelse om, at hun blev opdraget ud fra den samme grundtanke, som senere skulle komme til udtryk i de første danske skolelove. En grundtanke, der fokuserede på såvel gode kundskaber, den rette karakter som færdigheder udi praktisk arbejde, som for eksempel kartoffeldyrkning.

Noter:

1. Citaterne er, hvor intet andet er noteret, hentet fra Christian Benedictus Reventlows oversættelse af familien Reventlows breve, Rigsarkivet. Efter citaterne er datoen anført i parentes.
2. Christian Detlev Reventlows dagbog, 3. januar 1785.
3. Se Tine Damsholt, 2000.
4. Johanna Ilmakunnas, 2012, p. 49.
5. Gerdth de Lichtenberg (1771-1842) fik i 1777 sin første hovmester få måneder efter sin seksårsfødselsdag, se Annette Hoff, 2009, p. 40, mens Otto Ludvig Raben (1730-91) fra sit femte år i 1735 modtog undervisning af både en hovmester og en fransose, se Jens Henrik Koudal, 2007, p. 184.
6. Johanna Ilmakunnas, 2012, p. 65-66.
7. Claus Bjørn, 1992, p. 176. I C.D.F. Reventlows selvangivelse er frøken Albrecht anført som "D. Albrechten Francoise".
8. Christian Detlev Reventlows dagbog, 1. juni 1785.
9. Mademoiselle var ligeledes titlen på opdragersken af den svenske adelsfamilie von Fersens døtre, uagtet at hun som frøken Albrecht kom fra Nordtyskland – Johanna Ilmakunnas, 2012, p. 304.

10. Tine Damsholt, 2010, p. 255.
11. Tine Damsholt, 2010, p. 254.
12. Et stokkebånd var et bånd, der var fastgjort til stokken, så man bedre kunne fastholde den.
13. Viveka Hansen, 2004, p. 14.
14. Christian Detlev Reventlows dagbog, 4.-5. januar 1785.
15. Folketællingen 1801.
16. Da skolen tog form, 2013, p. 112.
17. Grandmamas Bekiendelser, 1906, p. 5.
18. Tine Damsholt, 2010, p. 243.

Kilder

Utrykte kilder:

Rigsarkivet, Reventlow, Christian Benedictus Johan Ludvig Conrad Ferdinand og hustru Sophie Pauline Reventlow, *Øversættelse af Chr. D. F. Reventlow og hustrus breve til forskellige m.m. 1772-1924*.

Rigsarkivet, Reventlow, Christian Detlev, dagbog, 1784-1786.

<http://www.ddd.dda.dk/kiplink1.htm>.

Trykte kilder:

Claus Bjørn; *Den gode sag, en biografi om Christian Ditlev Frederik Reventlow*, Gyldendal 1992.

Julius Clausen og P. Fr. Rist; *Memoirer og breve IV Grandmamas Bekiendelser*, Gyldendal 1906.

Tine Damsholt; *Børnene i haven – dragt, krop, barndomsopfattelse og iscenesættelse omkring år 1800*, i Sidsel Maria

Søndergaard (red.); *Øregaard – tiden, kunsten og den vestindiske forbindelse*, Øregaard Museum 2010.

Tine Damsholt; *Fædrelandskærlighed og borgerdyd, patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700-tallet*, Københavns Universitet 2000.

Viveka Hansen; *Inventariüm uppå meübler och allahanda huiüsgeraard wid Christinehofs Herregård uprättadt åhr 1758*, London 2004.

Annette Hoff; *Karen Rosenkrantz de Lichtenbergs dagbøger og regnskaber, hverdagsliv 1771-1796 på herregården Bidstrup og i Horsens*, Landbohistorisk Selskab 2009.

Johanna Ilmakunnas; *Ett ståndsmässigt liv, familjen von Fersens livsstil på 1700-talet*, Stockholm 2012.

Jens Henrik Koudal; *Grev Rabens dagbog, hverdagsliv i et adeligt miljø i 1700-tallet*, Syddansk Universitetsforlag 2007.

Christian Larsen, Erik Nørr og Pernille Sonne; *Da skolen tog form 1780-1850*, bind 2 i Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith (red.); *Dansk Skolehistorie, hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år*, Aarhus Universitetsforlag 2013.